

ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПОДІЛУ СТОЛИЧНОГО МІСТА КИЄВА (1934–2001 рр.)

У статті здійснено ґрунтовний аналіз процесу формування адміністративно-територіального поділу міста Києва в період з 1934 року, коли столицю України (тоді УСРР) було перенесено назад до Києва, до 2001 року — часу проведення останньої адміністративної реформи. Визначено основні етапи та особливості адміністративно-територіальних трансформацій, що відбулися у місті протягом зазначеного періоду. Особливу увагу приділено історичним передумовам, специфіці та наслідкам змін у структурі територіального устрою столиці. У хронологічній послідовності висвітлено ключові етапи становлення та модифікації районного поділу Києва. Доведено, що процес адміністративно-територіального районування здебільшого мав ідеологічне підґрунтя та спирався на суб'єктивні управлінські рішення, зумовлені політичною кон'юнктурою, а не на об'єктивні соціально-економічні чи урбаністичні розрахунки.

Ключові слова: адміністративно-територіальний поділ, адмінреформа, райони, Київ, історичні місцевості, міська смуга.

Svitlana Arkhylova (Kyiv)

FORMATION OF THE TERRITORIAL DIVISION OF THE CAPITAL CITY OF KYIV (1934–2001)

The work is devoted to highlighting the process of forming the administrative-territorial division of the city of Kyiv in the period from 1934, when the capital of Ukraine was moved to Kyiv, to 2001, the time of the last administrative reform. The main stages and features of the administrative-territorial transformations that took place in the city during the specified period are identified. Particular attention is paid to the historical prerequisites, specifics and consequences of changes in the structure of the territorial organization of the capital. The key stages of the formation and modification of the district division of Kyiv are highlighted in chronological order. The author has investigated that the process of establishing the administrative-territorial division of Kyiv and the course of the formation and renaming of districts occurred depending on the stages of the city's development, during which districts either appeared or disappeared; frequent subordination of districts to various departmental bodies led to incoherence in management. It has been proven that in 1934–2001 there was a consistent expansion of the urban territory, an increase in the number of districts and a complication of their functions. In the conditions of post-war reconstruction, accelerated industrialization, and mass urbanization, Kyiv turned into one of the largest industrial, scientific, and cultural centers of Ukraine, which necessitated the need for new administrative solutions. The district division during this period reflected the strategic priorities of the Soviet government — centralization of management, control over economic activities, and increased supervision over the social sphere. The creation of new districts and the revision of their borders were aimed at ensuring effective management of the growing population and industrial complex. A characteristic feature was the functional differentiation of districts: along with traditional residential areas, industrial and transport areas were distinguished, which determined the specifics of the development of each district. The administrative division of the period contributed to the consolidation of the modern image of Kyiv as a multifunctional metropolis. Although zoning was often formal in nature and influenced by political decisions, it became an important tool for managing urban space and preparing for further reforms during the independence period.

Keywords: administrative and territorial division, administrative reform, districts, Kyiv, historical localities, urban area.

Постановка наукової проблеми та її значення. Протягом ХХ століття Київ пройшов складний шлях адміністративно-територіальних змін, починаючи від дореволюційної системи управління, радянської моделі районного поділу і закінчуючи подальшою видозміною після здобуття незалежності України. В адміністративному поділі міста відбувались радикальні зміни, які відображали як його

* провідний інженер відділу історичної регіоналістики Інституту історії України НАН України

Leading Engineer, Department of Historical Regional Studies, Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine
orcid.org/0009-0005-4511-6490
ar.sveta2020@gmail.com

внутрішні соціально-економічні потреби, так і зовнішні політичні впливи. Районний поділ формувався залежно від розширення міської території, зростаючої кількості населення, розвитку індустріалізації та трансформацій у системі державного управління.

Аналіз останніх досліджень. Історіографія з вивчення районного адміністративно-територіального поділу міста Києва наразі характеризується фрагментарністю із відсутністю узагальнюючого наукового дослідження з цієї теми. Питання, пов'язані з адміністративно-територіальними перетвореннями, в силу свого міждисциплінарного характеру перебувають у полі зору істориків, географів, правознавців, економістів. Різні аспекти з адмінподілу міста Києва та розширення його території знайшли висвітлення у працях істориків Я.Верменич¹, М.Рибакова², О.Андрощука³, Р.Сосси⁴, С.Вакулишина⁵, І.Гирича⁶ та інших.

Формулювання мети та завдань статті. Мета дослідження — здійснення комплексного аналізу історичних передумов, специфіки та наслідків формування адміністративно-територіального поділу Києва, відображення в хронологічному порядку змін, які відбулися в адміністративно-територіальному устрої Києва в зазначений період часу. Автор ставить перед собою наступні **завдання**: дослідити хід і результати змін в адміністративно-територіальному поділі Києва в означених хронологічних межах; виявити домінуючі соціальні, економічні, політико-ідеологічні наслідки здійснених перетворень; оцінити роль районного поділу у функціонуванні системи міського управління.

Актуальність дослідження. Адміністративно-територіальний устрій міста Києва відображає не лише внутрішні соціально-економічні процеси, а й виступає індикатором політичних та історичних трансформацій. Загалом у практиці районування основним критерієм доцільності утворення адміністративних районів вважався принцип економічної та управлінської ефективності, але на ділі головним критерієм виступала насамперед чисельність партійних осередків. При цьому зовсім не враховувались наявні містобудівні норми, оптимальність організації комунального чи транспортного обслуговування тощо. Відповідно до тогочасного розуміння ідеологічних пріоритетів, здебільшого всупереч історичним традиціям, обиралися й назви адміністративно-територіальних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Адміністративно-територіальний поділ Києва бере свій початок з 1917 року, тоді місто вперше було поділене на десять адміністративних районів⁷, а вже у серпні 1918 р. районів стало сімнадцять⁸. З кожним приходом у місто нової влади відбувались зміни і в адміністративному районуванні. У березні 1919 р. більшовики поділили Київ на 25 комун⁹, а вже восени денікінці відновили поліцейські дільниці, котрі функціонували ще до 1917 року. З квітня 1920 р. більшовики почали відновлювати районний поділ. Взагалі радянська влада була схильною до непередуманих і не підкріплених серйозними розрахунками експериментів, кожна хвиля яких перекреслювала принципові засади попередніх, тому процес міського районування був у безперервному «русі». Постійно змінювались назви районів, їхня чисельність, площа міської території, при цьому паралельно виникали райони для різних установ. Наприклад, були створені переписові райони, міліцейські, народного суду, декілька районувань охорони здоров'я, фінансових органів, комунального господарства тощо.

У січні 1934 року XII з'їзд КП(б)У ухвалив рішення про перенесення столиці УСРР з Харкова до Києва, відповідно до якого почалася реконструкція забудови великих масивів та будівництво урядових споруд у центральній частині міста. Оскільки вільних територій у межах правобережної частини міста було обмаль, постали завдання освоєння лівобережних територій. У зв'язку з цим істотного коригування зазнала система адміністративно-територіального устрою. Архітектурно-планувальною управою Київської міськради було розпочато розробку плану розвитку міста, основна ідея якого, відповідно до генерального плану 1937 р., полягала у розширенні території у південному та східному напрямках. Територія Києва була поділена на 11 планувально-функціональних районів, серед яких Лівобережний планувальний район був визначений як територія найбільш інтенсивного розвитку¹⁰. Величезні перемоги в галузі промисловості, сільського господарства та поліпшення матеріально-побутових умов жителів вимагали поліпшення стану міського господарства, для чого потрібна була перебудова роботи міськрад. Тому на підставі постанов ВУЦВКу та облвиконкому Президія Київської міської ради своєю постановою від 27 лютого 1934 р. ухвалила утворити в місті, в якому на той час проживало 620 тисяч осіб, чотири райони: Жовтневий, Ленінський, Сталінський та Петровський, відповідно до кількості районних комітетів КП(б)У¹¹. Отже, 11 березня 1934 р. у місті було утворено Ленінську, Сталінську, Петровську та Жовтневу районні ради¹².

Враховуючи обсяги вже розпочатого будівництва і необхідність у наступному, 1935 році виконати великий обсяг підготовчих робіт, адміністративно-територіальна комісія облвиконкому у червні запропонувала створити до кінця року на території Лівобережжя міста новий район. 25 листопада 1934 року Президія Київської міськради та Президія Київського облвиконкому ухвалили спільну Постанову про утворення Дарницького району і Дарницької районної ради. Район функціонував, працювали всі виконавчі структури, проте офіційною датою його утворення прийнято вважати 3 квітня 1935 року, коли була ухвалена постанова Президії Центрального Виконавчого Комітету УСРР «Про утворення Дарницької міської районної ради та розширення міської смуги м. Києва»¹³. До міської смуги включили села Позняки та Осокорки, приєднавши їх до складу Дарницького району¹⁴. З 1 січня 1935 р. Постановою Президії міськради було ухвалено здійснити перехід на нове районування, яке було подане в такому вигляді: Петровський, Жовтневий, Сталінський, Ленінський, Лівобережний і Дарницько-Слобідський райони¹⁵.

На 1936 р. господарство м. Києва та його окремих районів настільки зросло, що радянські районні органи були неспроможні забезпечити їм належне керівництво. Крім того, адміністративні межі районів не збігалися з їхньою природною конфігурацією, і старе адміністративне районування мало розбіжності з новим **партійним** районуванням, яке було запроваджено в 1936 р., тому постало питання уніфікації радянського та партійного районування. 29 березня 1936 р. на засіданні Президії Київської міської ради¹⁶ було затверджено проект нового адміністративного районування, згідно з яким до існуючих п'яти районів — Ленінського, Петровського, Жовтневого, Сталінського та Дарницького додали ще три: Молотовський, Кагановицький та Кіровський. Серед цих восьми районів тільки Дарницький зберіг своє історичне коріння, решта отримали «більшовицькі» назви. Проект вступив у дію з початку 1937 р.¹⁷ Наприкінці 1939 р. нові райони отримали оновлені районні ради та райвиконкоми. Межі районів дещо змінилися: 9 квітня 1938 р. ЦВК УРСР ухвалив створити у Києві Залізничний район (у 1917 р. він мав назву Солом'янського, з 1925 по 1938 р. називався Сталінським)¹⁸.

Друга світова війна призупинила знищення історичної топоніміки, деяким вулицям було повернуто дореволюційні назви. Безпрецедентні втрати, яких зазнало місто, вимагали від владних структур республіки й столиці швидких і рішучих заходів щодо налагодження нормального ритму життя й оптимізації територіальної структури. Зруйнований центр міста і надійне транспортне сполучення необхідно було відновити у найкоротші строки — без цього неможливо було організувати систему управління й постачання населення. У зв'язку з масштабною забудовою нових територій у післявоєнні роки постала потреба великої кількості нових назв. Для цього використовувались адміністративні довідники, частина назв пов'язувалась з ювілейними датами, увічненням пам'яті деяких політичних діячів, письменників, інколи назви місцевостей і районів змінювались на прохання мешканців. Міцність радянської ідеології, політична влада правлячої комуністичної партії пов'язувала назви районів міста з партійними керівниками. Адміністративно-територіальний устрій столиці здійснювався за партійним принципом, тобто кількість адміністративно-територіальних районів міста зростала пропорційно кількості партійних організацій. Відповідно до комуністичної ідеології і дуже часто всупереч історичним традиціям обиралися й назви адміністративно-територіальних районів. В умовах тоталітарної комуністичної системи існувала жорстка централізація державної та місцевої влади, місцевому самоврядуванню протиставлялись списки місцевих компартійних органів. Райони в місті продовжували розглядатися як вузлові пункти реалізації партійних директив.

У післявоєнний час (станом на 1946 р.) зберігся поділ на Дарницький, Жовтневий, Залізничний, Кагановицький, Ленінський, Молотовський, Печерський, Подільський та Сталінський райони¹⁹. Петровський район ще до війни повернув свою історичну назву Подільського, а Кіровський — Печерського. Серед цих дев'яти районів Подільський і Кагановицький територіально і за кількістю жителів були найбільшими в місті, що потребувало перегляду їхніх меж, зокрема, й з огляду на певні неузгодження. Так, представники Кагановицького району наполягали, щоб всю Олександрівську слобідку включили до складу Залізничного району, при цьому вносились пропозиції дати їй іншу назву. В Залізничному районі планували залишити слободу, а ту частину, що містилася в Кагановицькому, — назвати інакше. Місцевість Наталка відійшла до Подільського району, оскільки на той час половина будинків на цій місцевості відносилась до Подільського району, а половина — до Кіровського²⁰. Тому у вересні 1952 р. на засіданні виконавчого комітету був здійснений переділ цих двох районів²¹.

Станом на 1954 рік у місті було 10 районів: Дарницький, Залізничний, Кагановицький, Ленінський, Молотовський, Жовтневий, Печерський, Подільський, Сталінський та обласний сільсько-

господарський район Києво-Святошинський²², площею 0,8 тис. кв. км²³. До його складу входили передмістя: Ворзель, Буча, Ірпінь, Боярка, Нові Петрівці, Білогородка та ін. На 1956 рік адмінподіл був такий: Ленінський, Сталінський, Молотовський, Кагановицький, Подільський, Печерський, Жовтневий, Залізничний і Дарницький райони²⁴.

У лютому 1956 р. на XX з'їзді КПРС було засуджено культ особи Сталіна, а у червні 1957 р. Молотов і Каганович у складі так званої «антипартійної групи» спробували протистояти Хрущову і зазнали поразки. Тож через це змінилися назви трьох районів. Указом Президії Верховної Ради УРСР від 30 жовтня 1957 р. Кагановицький район перейменовано на Московський, а Молотовський — на Шевченківський²⁵. 21 березня 1957 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР до меж міста було включено населені пункти Києво-Святошинського району Київської області: Пирогів, Чапаєвку, Феофанію, селище Дніпровського пароплавства (острів Жуківка) і зону дачних селищ Конча-Заспу²⁶. 4 листопада 1961 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР Сталінський район перейменовано на Радянський²⁷. Станом на 1959 рік у Києві було 9 районів: Печерський, Ленінський, Подільський, Дарницький, Жовтневий, Московський, Шевченківський, Залізничний та Сталінський²⁸. Рішенням Виконавчого комітету Київської міської ради депутатів трудящих від 26 січня 1965 р. в межі Жовтневого району Києва включили селище Жовтневе Петро-Павлівсько-Борщагівської сільської ради депутатів трудящих Києво-Святошинського району та селище Перемога Біличанської сільської ради депутатів трудящих Ірпінської міської ради Київської області²⁹.

У 60-х роках резервна територія для будівництва у місті швидко вичерпувалась. У 1967 р. було затверджено другий післявоєнний план розвитку Києва, розрахований на 25 років, згідно з яким житлові масиви мали зводитися на наливних, раніше заболочених землях по обидва боки Дніпра. І вже з 1966 по 1977 рік забудована територія збільшилась з 19 до 27,8 тис. га. Поступово Київ впритул підійшов до лісопаркових зон, сільськогосподарських угідь, що потребували збереження, тому забудовники стали переорієнтовуватись на пошук будівельних майданчиків у межах міста. За 1959–1971 рр. питома вага будівництва у Києві зросла до 94%. Крім Відрадного, Першотравневого, Нивок з'явилися інші масиви — Русанівка, Лісовий, Микільська Борщагівка, Виноградар. У першій половині 70-х років була здійснена основна забудова масиву Березняки. На початку 1972 р. були зведені перші будинки найбільшого на той час масиву Києва і республіки — Оболоні. Водночас на північно-східних околицях міста, на наливних територіях Дніпровської заплави, почалося спорудження Троєщини, тоді ж розгорнулося будівництво масиву Теремки. 23 травня 1969 р. згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР створено десятий район — Дніпровський — за рахунок території Дарницького району³⁰.

У 1973 р. районів стає одинадцять. 12 квітня 1973 р. згідно з Указом Президії Верховної Ради УРСР утворюється Ленінградський район³¹ за рахунок території Жовтневого і Радянського районів. Площа новоутвореного району становила 9950 га з населенням понад 163 тисячі жителів³². Станом на 1975 рік у місті було 11 районів: Подільський, Ленінський, Печерський, Радянський, Дніпровський, Жовтневий, Залізничний, Московський, Шевченківський, Дарницький та Ленінградський³³. 3 березня 1975 р. згідно з Указом Президії Верховної Ради Української РСР за рахунок території Подільського району створений Мінський район³⁴. Населення Подільського району з урахуванням його розподілу на Мінський і Подільський у старих межах становило 210,8 тис. осіб, у нових межах — 120 тис. У Мінському районі мешкали 90,8 тис. осіб.³⁵ На 1982 р. місто поділялось на 12 районів: Дарницький, Дніпровський, Жовтневий, Залізничний, Ленінградський, Ленінський, Мінський, Московський, Печерський, Подільський, Радянський і Шевченківський³⁶.

13 травня 1986 р. була прийнята постанова директивних органів УРСР № 177, якою, зокрема, затверджувався Генплан розвитку Києва і проєкт планування його приміської та зеленої зон. Цим проєктом передбачалося створення навколо Києва приміської зони з використанням її для розміщення промислових підприємств, розвитку приміського сільського господарства, організації замського масового відпочинку населення, розширення лісопаркового поясу. До складу приміської зони передбачалося включення територій Баришівського, Бориспільського, Бородянського, Броварського, Васильківського, Вишгородського, Іванківського, Києво-Святошинського, Макарівського, Обухівського і Фастівського районів Київської області, Бобровицького і Козелецького районів Чернігівської області загальною площею 1,76 млн га. На той час це було виважене державне і містобудівне рішення. Але в силу різних обставин — ліквідація наслідків аварії на ЧАЕС, перебудова та ін. — воно не було реалізоване.

Будівництво у Києві набувало вражаючого масштабу, на околицях поставали величезні житлові масиви, що призводило до чергових змін у районуванні. Чисельність населення міста в другій половині 80-х років досягла 2,6 млн осіб³⁷, основним чинником його зростання був механічний

приріст. З 1986 р. будівельники керувалися третім післявоєнним Генеральним планом реконструкції і подальшого розвитку Києва до 2005 року. 30 грудня 1987 р. Указом Президії Верховної Ради УРСР було створено Ватутінський район — за рахунок розукрупнення Дніпровського району, а також Харківський — за рахунок розукрупнення Дарницького, Московського і Печерського районів³⁸. Площа Києва сягнула до 825 кв. км.³⁹ Ватутінський район був одним із найбільших у місті як за територією (14,2 тис. га), так і за кількістю населення. За офіційними статистичними даними на 01.01.2000 р., чисельність населення Ватутінського району становила 321,9 тис. осіб, що складало 12,2% від усього населення м. Києва⁴⁰. До складу Харківського району увійшли Березняки, Осокорки, Позняки і частина хутора Шевченка. Ленінський район існував до 18 лютого 1992 р., коли постановою Президії Верховної Ради України його перейменували на Старокиївський⁴¹. Варто зауважити, що з чотирнадцяти районів тільки Дніпровський, Дарницький, Печерський і Подільський мали у назвах своє історико-географічне підґрунтя, назви інших були взяті з ідеологічних міркувань. Цей адміністративний поділ зберігався фактично до адміністративної реформи 2001 року, згідно з якою було утворено десять адміністративно-територіальних районів, які існують і донині.

Сучасний поділ столиці становлять сім районів на правому березі Дніпра і три на лівому, до складу яких входить ряд історичних місцевостей. Правобережні райони: Голосіївський (Голосієво, Деміївка, Теремки, Мишоловка, Пирогів), Оболонський (Оболонь, Пуща-Водиця), Печерський (Печерськ, Липки, Звіринець, Клов), Подільський (Поділ, Виноградар, Куренівка, Вітряні гори), Святошинський (Святошин, Біличі, Берковець), Солом'янський (Солом'янка, Караваєві Дачі, Чоколівка, Жуляни) та Шевченківський (Нивки, Лук'янівка, Сирець, Шулявка). На Лівобережжі функціонують три адміністративні райони: Деснянський (Вигурівщина, Троєщина, Лісовий масив), Дарницький (Нова Дарниця, Осокорки, Позняки) та Дніпровський (Стара Дарниця, Березняки, Русанівка). Варто наголосити, що адміністративно-територіальний поділ Києва зберіг своє історичне підґрунтя.

Висновки. Отже, з 1934 року районний поділ відображав стратегічні пріоритети радянської влади — централізацію управління, контроль над господарською діяльністю та посилення нагляду за соціальною сферою. Послідовне розширення міста відбувалося переважно за рахунок сільської периферії, що створювало гострі проблеми у соціальній інфраструктурі й транспортному зв'язку. Чисельність адмінрайонів постійно змінювалась, адміністративні межі районів не збігалися з їхньою природною конфігурацією. При цьому адміністративне районування мало розбіжності з партійним районуванням, радянські районні органи були неспроможні забезпечити їм належне керівництво. Не були задовільно вирішені і проблеми міської топоніміки, що стало особливо відчутним із здобуттям Україною незалежності.

В умовах післявоєнної відбудови, прискореної індустріалізації та масової урбанізації Київ перетворився на один із найбільших промислових, наукових і культурних центрів України, що зумовило потребу в нових адміністративних рішеннях. Створення нових районів і перегляд їхніх меж були спрямовані на забезпечення ефективного керування зростаючим населенням і виробничим комплексом. Характерною рисою стала функціональна диференціація районів: поряд із традиційними житловими зонами виокремлювалися промислові та транспортні території, що визначало специфіку розвитку кожного району. Адміністративний поділ того часу сприяв закріпленню сучасного образу Києва як багатофункціонального мегаполіса. Хоча районування часто мало формальний характер і відбувалося під впливом політичних рішень, часто ігноруючи міську топоніміку, воно стало важливим інструментом управління міським простором та підготовки для подальших реформ після періоду незалежності.

¹ Я. Верменич, *Адміністративно-територіальний устрій України: еволюція, сучасний стан, проблеми реформування* [Administrative-territorial structure of Ukraine: evolution, current state, reform problems], ч. 2, Київ, Інститут історії України, 2009, 370 с.; Я. Верменич, *Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення* [Historical urban studies in Ukraine: theory of urban studies and chronology methodology], Київ, Інститут історії України, 2011, 306 с.

² М. Рибаків, *Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва* [Unknown and little-known pages of Kyiv's history], Київ, Кий, 1997, 374 с.

³ Я. Верменич, О. Андрощук, *Зміни адміністративно-територіального устрою України ХХ–ХХІ ст.* [Changes in the administrative and territorial structure of Ukraine in the 20th–21st centuries], Київ, Інститут історії України НАН України, 2014, 182 с.

⁴ Р. Сосса, *Топографічне картографування України (1917–2012)* [Topographic Mapping of Ukraine (1917–2012)], Київ, Наукова думка, 2014, 384 с.

⁵ С. Вакулишин, *Топонімія Києва* [Toponymy of Kyiv], Київ, Центр ДЗК, 2014, 260 с.

- ⁶ І. Гирич, *Околиці історичного Києва* [Surroundings of historic Kyiv], Київ, Либідь, 2017, 75 с.
- ⁷ Южная газета, 1917, 14 октябрю.
- ⁸ Державний архів м. Києва (ДАК), ф. 163 Київська міська управа, оп. 8, *спр. 86 Приказ министра продовольствия о мерах улучшения снабжения населения хлебом. Списки членов управ и районов города*, арк. 68–71.
- ⁹ Коммунар, 1919, 27 марта, № 26.
- ¹⁰ М. Шулькевич, Т. Дмитренко, *Київ: архітектурно-історический очерк* [Kyiv: architectural and historical essay], Київ, 1982, с. 126.
- ¹¹ ДАК, ф. Р-1 Київська міська рада народних депутатів та виконавчий орган Київської міської ради депутатів (Київська міська державна адміністрація), оп. 1, *спр. 6207 Постанови Президії за лютий–травень 1934 р.*, арк. 28.
- ¹² ДАК, ф. Р-1, оп. 1, *спр. 7038 Листування з райрадами міста про встановлення територіальних меж між ними та про стан підготовки до перевиборів рад, 26 березня 1934 — 29 липня 1935 р.*, арк. 17; Див. С. Архипова, *Стан адміністративного поділу Києва в 50–90-х рр. ХХ століття* [The state of the administrative division of Kyiv in the 50s–90s of the 20th century], in «Регіональна історія України», вип. 8, Київ, Інститут історії України НАН України, 2014, с. 189–196.
- ¹³ Вісті, 1935, 6 квітня.
- ¹⁴ Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України, 1935, № 11–12, п. 54, с. 7.
- ¹⁵ ДАК, ф. Р-1, оп. 1, *спр. 6455 Постанова Президії від 10 грудня 1934 р. та доповідна записка Міськплану про районування міста*, арк. 2.
- ¹⁶ ДАК, ф. Р-1, оп. 1, *спр. 8667 Стенограма засідання Президії від 29 березня 1936 р.*, арк. 1.
- ¹⁷ ДАК, ф. Р-1, *спр. 9318 Доповідна записка про нове адміністративне районування міста (5 грудня 1936 р.)*, арк. 1–1 зв.; Див. С. Архипова, *Зміни в адміністративно-територіальному устрої Києва у 20–30-х роках ХХ ст.* [Changes in the administrative and territorial structure of Kyiv in the 1920s and 1930s of the 20th century], in «Регіональна історія України», вип. 6, Київ, Інститут історії України НАН України, 2012, с. 199–208.
- ¹⁸ Вулиці Києва, Довідник, Київ, 1995, с. 288.
- ¹⁹ Українська РСР, Адміністративно-територіальний поділ, Київ, 1947, с. 253.
- ²⁰ ДАК, ф. Р-1, оп. 4, *спр. 610 Стенограммы совещаний у председателя и зам.председателя исполкома с представителями учреждений и организаций г. Киева (9 января — 25 января)*, арк. 127–131.
- ²¹ ДАК, ф. Р-1, оп. 4, *спр. 610*, арк. 127–131.
- ²² Галузевий державний архів СБУ, ф. 13, *спр. 462*, арк. 1.
- ²³ Галузевий державний архів СБУ, ф. 13, *спр. 462*, арк. 37.
- ²⁴ ДАК, ф. Р-1, оп. 3, *спр. 572 Переписка с вышестоящими Советскими и партийными органами по организационным вопросам. том 2 (21 июля — 27 декабря)*, арк. 53, 54.
- ²⁵ Відомості Верховної Ради УРСР, № 9, Київ, 1957, с. 186.
- ²⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. Р-5111 Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ», м. Київ, оп. 1, *спр. 151*, арк. 94.
- ²⁷ УССР, Районно-адміністративний справочник, Київ, 1957, с. 129; Відомості Верховної Ради УРСР, № 47, Київ, 1961, с. 527.
- ²⁸ ДАК, ф. Р-2 Фінансовий відділ виконавчого комітету Київської міської ради народних депутатів та його профспілковий комітет, оп. 1, *спр. 881 Решения Исполкома Киевского горсовета депутатов трудящихся за 1959 год. О частичном изменении народно-хозяйственного плана на 1959 год, том 10 (июнь)*, арк. 23–24.
- ²⁹ ДАК, ф. Р-1, оп. 8, *спр. 390 Протокол № 2 від 26 січня 1965 р. та стенограма засідання виконкому, рішення №№ 55-130 та документи до них*, арк. 607.
- ³⁰ Відомості Верховної Ради УРСР, № 24, Київ, 1969, с. 203; ЦДАВО України, ф. 5111, оп. 1, *спр. 768*, арк. 144.
- ³¹ Відомості Верховної Ради УРСР, № 17, Київ, 1973, с. 148–149.
- ³² ДАК, ф. Р-1, оп. 8, *спр. 1173 Протокол № 11 від 24 квітня 1973 р. та стенограма засідання виконкому, рішення №№ 538–620 та документи до них*, арк. 118.
- ³³ ДАК, ф. Р-1556 Виконавчий комітет Мінської районної ради народних депутатів м. Києва, оп. 1, *спр. 1 Постановления Киевского горкома КП Украины, решения и распоряжения Горисполкома, том 1 (6 января — 22 апреля)*, арк. 33–35 зв., 40 зв.–41, 42–42 зв.
- ³⁴ Відомості Верховної Ради УРСР, № 10, Київ, 1975, с. 132; ЦДАВО України, ф. Р-2, оп. 13, *спр. 9150*, арк. 151; ДАК, ф. Р-1556, оп. 1, *спр. 1*, арк. 61–61 зв.
- ³⁵ ЦДАВО України, ф. Р-2, оп. 13, *спр. 9150*, арк. 153.
- ³⁶ Киев, Энциклопедический словарь, Київ, 1982, с. 29.
- ³⁷ Ілюстрована історія Києва, Київ, 2012, с. 328.
- ³⁸ Відомості Верховної Ради УРСР, № 2, Київ, 1988, с. 46.
- ³⁹ Ілюстрована історія Києва, с. 330.
- ⁴⁰ Т. Меліхова, *Перспективи і пріоритети розвитку Ватутинського району в ХХІ столітті* [Prospects and priorities for the development of the Vatutin district in the 21st century], in «Київ у ХХІ столітті: стратегія розвитку», Київ, 2001, с. 163.
- ⁴¹ Відомості Верховної Ради УРСР, № 20, Київ, 1992, с. 587.

References

1. Arkhypova S., Stan administratyvnoho podilu Kyieva v 50–90-kh rr. XX stolittia [The state of the administrative division of Kyiv in the 50s–90s of the 20th century], in «Rehionalna istoriia Ukrainy», vyp. 8, Kyiv, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2014, s. 189–196.
2. Arkhypova S., Zminy v administratyvno-terytorialnomu ustroi Kyieva u 20–30-kh rokakh XX st. [Changes in the administrative and territorial structure of Kyiv in the 1920s and 1930s. of the 20th century], in «Rehionalna istoriia Ukrainy», vyp. 6, Kyiv, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2012, s. 199–208.
3. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. 163 Kyivska miska uprava, op. 8, spr. 86 Prikaz ministra prodovolstviya o merakh uluchsheniya snabzheniya naseleniya hlebom. Spiski chlenov uprav i raionov goroda, 71 ark.
4. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-2 Finansovyi viddil vykonavchoho komitetu Kyivskoi miskoi rady narodnykh deputativ ta yoho profspilkovyi komitet, op. 1, spr. 881 Resheniya Yspolkoma Kyevskeho horsoveta deputativ trudiashchykhsia za 1959 hod. O chastychnom yzmenenyy narodno-khoziaistvennoho plana na 1959 hod, tom 10 (yiu), 24 ark.
5. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1 Kyivska miska rada narodnykh deputativ ta vykonavchyi orhan Kyivskoi miskoi rady deputativ (Kyivska miska derzhavna administratsiia), op. 1, spr. 6207 Postanovy Prezydii za liutyi–traven 1934 r., 28 ark.
6. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1 Kyivska miska rada narodnykh deputativ ta vykonavchyi orhan Kyivskoi miskoi rady deputativ (Kyivska miska derzhavna administratsiia), op. 1, spr. 6455 Postanova Prezydii vid 10 hrudnia 1934 r. ta dopovidna zapyska Miskplanu pro raionuvannia mista, 2 ark.
7. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1 Kyivska miska rada narodnykh deputativ ta vykonavchyi orhan Kyivskoi miskoi rady deputativ (Kyivska miska derzhavna administratsiia), op. 1, spr. 7038 Lystuvannia z rairadamy mista pro vstanovlennia terytorialnykh mezh mizh nymy ta pro stan pidhotovky do perevyboriv rad, 26 bereznia 1934 — 29 lypnia 1935 r., 17 ark.
8. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1 Kyivska miska rada narodnykh deputativ ta vykonavchyi orhan Kyivskoi miskoi rady deputativ (Kyivska miska derzhavna administratsiia), op. 1, spr. 8667 Stenohrama zasidannia Prezydii vid 29 bereznia 1936 r., 1 ark.
9. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1 Kyivska miska rada narodnykh deputativ ta vykonavchyi orhan Kyivskoi miskoi rady deputativ (Kyivska miska derzhavna administratsiia), op. 1, spr. 9318 Dopovidna zapyska pro nove administratyvne raionuvannia mista (5 hrudnia 1936 r.), 1 ark.
10. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1 Kyivska miska rada narodnykh deputativ ta vykonavchyi orhan Kyivskoi miskoi rady deputativ (Kyivska miska derzhavna administratsiia), op. 3, spr. 572 Perepiska s vyshestoiashchimi Sovetskimi i partiynymi organami po organizatsionnym voprosam. tom 2 (21 yiulia — 27 dekabria), 54 ark.
11. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1 Kyivska miska rada narodnykh deputativ ta vykonavchyi orhan Kyivskoi miskoi rady deputativ (Kyivska miska derzhavna administratsiia), op. 4, spr. 610 Stenogrammy soveshchaniy u predsdatelia i zam.predsdatelia ispolkoma s predstaviteliami uchrezhdeniy i organizatsyi h. Kieva (9 yanvaria — 25 yanvaria), 131 ark.
12. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1 Kyivska miska rada narodnykh deputativ ta vykonavchyi orhan Kyivskoi miskoi rady deputativ (Kyivska miska derzhavna administratsiia), op. 8, spr. 390 Protokol № 2 vid 26 sichnia 1965 r. ta stenohrama zasidannia vykonkomu, rishennia №№ 55–130 ta dokumenty do nykh, ark. 607.
13. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1 Kyivska miska rada narodnykh deputativ ta vykonavchyi orhan Kyivskoi miskoi rady deputativ (Kyivska miska derzhavna administratsiia), op. 8, spr. 1173 Protokol № 11 vid 24 kvitnia 1973 r. ta stenohrama zasidannia vykonkomu, rishennia №№ 538–620 ta dokumenty do nykh, 118 ark.
14. Derzhavnyi arkhiv m. Kyieva, f. R-1556 Vykonavchyi komitet Minskoi raionnoi rady narodnykh deputativ m. Kyieva., op. 1, spr. 1 Postanovleniya Kievskogo gorkoma KP Ukrainy, resheniya i rasporiazheniya Gorispolkoma, tom 1 (6 yanvaria — 22 apreliia), 42 ark.
15. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv SBU, f. 13, spr. 462, 1 ark.
16. Haluzevyi derzhavnyi arkhiv SBU, f. 13, spr. 462, 37 ark.
17. Hyrych I., Okolytsi istorychnoho Kyieva [Surroundings of historic Kyiv], Kyiv, Lybid, 2017, 75 s.
18. Iliustrovana istoriia Kyieva, Kyiv, 2012, 330 s.
19. Kommunar, 1919, 27 marta, № 26.
20. Kiev, Entsiklopedicheskiy slovar, Kyiv, 1982, s. 29.
21. Melikhova T., Perspektyvy i priorytety rozvytku Vatutinskoho raionu v XXI stolitti. [Prospects and priorities for the development of the Vatutin district in the 21st century], in «Kyiv u XXI stolitti: stratehiia rozvytku», Kyiv, 2001, s. 163.
22. Rybakov M., Nevidomi ta malovidomi storinky istorii Kyieva [Unknown and little-known pages of Kyiv's history], Kyiv, Kyi, 1997, 374 s.
23. Shulkevych M., Dmytrenko T., Kyev: arkhytekturyno-ystorycheskyi ocherk [Kyiv: architectural and historical essay], Kyiv, 1982, 126 s.
24. Sossa R., Topohrafichne kartohrafuvannia Ukrainy (1917–2012) [Topographic Mapping of Ukraine (1917–2012)], Kyiv, Naukova dumka, 2014, 384 s.
25. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f. R-2, op. 13, spr. 9150, 153 ark.
26. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f. R-5111 Ukrainske natsionalne informatsiine ahentstvo «Ukrinform», m. Kyiv, op. 1, spr. 151, 94 ark.
27. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f. R-5111 Ukrainske natsionalne informatsiine ahentstvo «Ukrinform», m. Kyiv, op. 1, spr. 768, 144 ark.

28. Ukrainka RSR, Administratyvno-terytorialnyi podil, Kyiv, 1947, s. 253.
29. USSR, Raionno-administrativnyi spravochnik, Kiev, 1957, s. 129.
30. Vakulyshyn S., Toponimiia Kyieva [Toponymy of Kyiv], Kyiv, Tsentr DZK, 2014, 260 s.
31. Vermenych Ya., Administratyvno-terytorialnyi ustrii Ukrainy: evoliutsiia, suchasnyi stan, problemy reformuvannia [Administrative-territorial structure of Ukraine: evolution, current state, reform problems], ch. 2, Kyiv, Instytut istorii Ukrainy, 2009, 370 s.
32. Vermenych Ya., Androshchuk O., Zminy administratyvno-terytorialnoho ustroiu Ukrainy XX–XXI st. [Changes in the administrative and territorial structure of Ukraine in the 20th–21st centuries], Kyiv, Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2014, 182 s.
33. Vermenych Ya., Istorychna urbanistyka v Ukraini: teoriia mistoznavstva i metodyka litochyslennia [Historical urban studies in Ukraine: theory of urban studies and chronology methodology], Kyiv, Instytut istorii Ukrainy, 2011, 306 s.
34. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, № 2, Kyiv, 1988, s. 46.
35. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, № 9, Kyiv, 1957, s. 186.
36. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, № 10, Kyiv, 1975, s. 132.
37. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, № 17, Kyiv, 1973, s. 148–149.
38. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, № 20, Kyiv, 1992, s. 587.
39. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, № 24, Kyiv, 1969, s. 203.
40. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, № 47, Kyiv, 1961, s. 527.
41. Visti, 1935, 6 kvitnia.
42. Vulytsi Kyieva, Dovidnyk, Kyiv, 1995, s. 288.
43. Yuzhnaia hazeta, 1917, 14 oktiabria.
44. Zbirnyk zakoniv ta rozporiadzhen robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy, 1935, № 11–12, p. 54, s. 7.